

Ελένη Σπ. Μπάνου

Αρχαιολόγος Ph.D., Διευθύντρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών

Το Προεδρικό Διάταγμα 104 του 2014 (ΦΕΚ 171Α/28.8.2014) επέφερε μία κοσμογονική, θα λέγαμε, αλλαγή στο καθεστώς της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, μίας υπηρεσίας τόσο παλαιάς όσο και το νέο ελληνικό κράτος. Η νέα οργάνωση που θεσμοθετήθηκε δυνάμει του ανωτέρω Διατάγματος καταργεί την διάκριση των Εφορειών σε Προϊστορικές-Κλασικές και Βυζαντινές-Μεταβυζαντινές, τις ενώνει και τις χωροθετεί, έτσι ώστε να αντιστοιχεί μία ανά νομό, με εξαίρεση τον Ν. Αττικής, όπου θεσμοθετούνται τρεις Εφορείες και τον Ν. Θεσσαλονίκης όπου θεσμοθετούνται δύο.

Μετά την συνένωση, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (ΕφΑΑθ) (εικ. 1) συγκροτείται πλέον από τις εξής πρώην Εφορείες: την Α' ΕΠΚΑ, τμήμα των Β' και Γ' ΕΠΚΑ και τμήμα της 1ης ΕΒΑ. Πρόκειται για την πολυανθρωπότερη Εφορεία της Ελλάδος με προσωπικό πάνω από πεντακόσια πενήντα άτομα, με πολυσχιδές διοικητικό και αρχαιολογικό έργο. Το τελευταίο επιμερίζεται στις ανασκαφές και στην εν γένει διαχείριση των σπουδαιοτάτων αρχαιολογικών

Εικ. 1. Όρια Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών

χώρων, που εμπίπτουν στην χωρική επικράτεια της Εφορείας, κορωνών των οποίων είναι η Ακρόπολη με τους περίξ αυτής χώρους και μνημεία. Στην νέα Εφορεία υπάγονται οι εξής κατά δήμο οργανωμένοι αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία:

Στον δήμο Αθηναίων: ο αρχαιολογικός χώρος Ακροπόλεως και κλιτύων, Αρχαίας Αγοράς, Λόφου Πνυκός, Λόφου Φιλοπάππου, Αρείου Πάγου, Ρωμαϊκής Αγοράς, Βιβλιοθήκης Αδριανού, Κεραμεικού, Δημοσίου Σήματος, Σταθμού Μετρό Αιγάλεω, Σταθμού Μετρό Αγίας Μαρίνας, Σταθμού Μετρό Ελαιώνα, Φρέατος Δανιήλ, Ακαδημίας Πλάτωνος, Αγροτέρας (μη οργα-

νωμένος), ρωμαϊκού βαλανείου Λ. Αμαλίας, ρωμαϊκών επαύλεων στο Ζάππειο, Σταδίου Καλλιμαρμάρου, Ολυμπίου, Πύλης Αδριανού και Λυκείου (στην οδό Ρηγίλλης). Επίσης τα σπουδαιότερα επισκέψιμα βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία: βασιλική Ιλισσού στην περιοχή του Ολυμπίου (Λεωνίδα?), Ι.Ν. Αγίων Αποστόλων του Σολάκη στην Αρχαία Αγορά, Ι.Ν. Σωτείρας Λυκοδήμου (Ρώσικη εκκλησία), Ι.Ν. Σωτείρας Κοττάκη, Ι.Ν. Αγίου Ιωάννου Θεολόγου στην Πλάκα, Ι.Ν. Αγίας Αικατερίνης στην Πλάκα, Ι.Ν. Αγίου Νικολάου Ραγκαβά στην Πλάκα, ερείπια ναού Αγίου Θωμά

στο Μοναστηράκι (συγκρότημα ΜΕΛΤ), Ι.Ν. Αγίων Ασωμάτων στο Θησείο, Ι.Ν. Αγίων Θεοδώρων, Ι.Ν. Εισοδίων Θεοτόκου Καπνικαρέα, στην ομόνυμη πλατεία, Ι.Ν. Ταξιάρχων Μονής Πετράκη στο Κολωνάκι, Ι.Ν. Παναγίας Γοργοπηκού (Αγίου Ελευθερίου στην πλατεία Μητροπόλεως, Ι.Ν. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην Πλάκα, Ι.Ν. Αγίων Πάντων Ομολογητών στους Αμπελοκήπους, οικία Μπενιζέλων στην Πλάκα, Ι.Ν. Αγίου

Δημητρίου Λουμπαρδιάρη στον Φιλοπάππου, Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου στον Λυκαβηττό, Ι.Ν. Αγίας Μαρίνας στον λόφο των Νυμφών, Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Παντανάσσης στην πλατεία Μοναστηρακίου, Φετιχέ Τζαμί (Τζαμί του σταροπάζαρου) στην Ρωμαϊκή Αγορά, Τζαμί Τζιζοδάρη (τζαμί του κάτω συντριβανιού) στην πλατεία Μοναστηρακίου, Ι.Ν. Ευαγγελισμού της Θεοτόκου (Μητροπολιτικός ναός Αθηνών) στην πλατεία Μητροπόλεως, Ι.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Χρυσοσηλιωτίσης στην οδό Αιόλου, Ι.Ν. Αγίας Ειρήνης στην οδό Αιόλου, Ι.Ν. Αγίου Διονυσίου των Καθολικών στην οδό Πανεπιστημίου.

Στον δήμο Αγίας Παρασκευής: Ι.Ν. Αγίου Ιωάννου Κυνηγού στον Υμηττό, Ι.Ν. Αγίας Θέκλας στην Αγία Παρασκευή.

Στον δήμο Αμαρουσίου: Ι.Ν. Παναγίας Νερατζιώτισσας.

Στον δήμο Βύρωνος: Ι.Ν. Αγίου Προδρόμου του Καρέα, Ι.Ν. Αγίου Γεωργίου Κουνταλά στους πρόποδες του Υμηττού.

Στον δήμο Γαλατσίου: Ομορφοκλησιά (Άγιος Γεώργιος) στην λεωφόρο Βεΐκου.

Στον δήμο Καισαριανής: Ι. Μονή Καισαριανής στον Υμηττό, Ι.Ν. Αναλήψεως κοντά στην Καισαριανή, ερείπια βασιλικής Ι.Ν. Αγίου Μάρκου (Φραγκομονάστηρο), Ι.Ν. Ασωμάτων Ταξιάρχων (αρχαιολογικός χώρος αρχαίων λατομείων στην δυτική πλευρά του Υμηττού)

Στον δήμο Νέας Ιωνίας: η υστερορρωμαϊκή υδατογέφυρα στην Οδό Παππά
Στον δήμο Παπάγου-Χολαργού: Πηγές Ιλισσού και Κορακοβούνι, Ι.Ν. Αγίας Ελεούσης στο Κορακοβούνι, Ι. Μονή Ιωάννου Θεολόγου στο Κορακοβούνι, Ι. Μονή Ταξιάρχων Αστερίου στην δυτική πλευρά του Υμηττού.

Στον δήμο Πεντέλης: Ι. Μονή Παντοκράτορος (Νταού) Πεντέλης, Ι.Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Πεντέλης

Στον δήμο Κηφισιάς: το ρωμαϊκό ταφικό μνημείο.

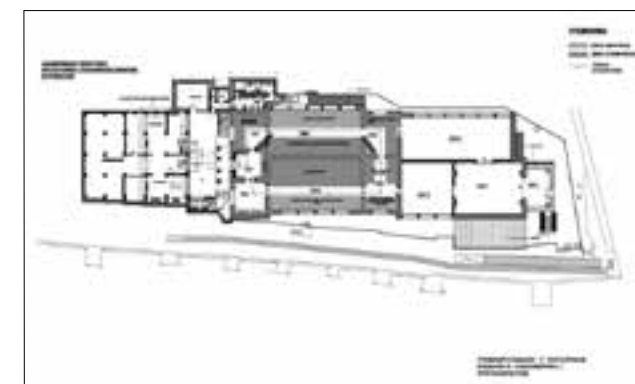
Στο δήμο Φιλοθέης: η υστερορρωμαϊκή υδατογέφυρα στην Οδό Καποδιστρίου.

Η ΕφΑΑθ, είτε στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ, είτε με άλλες

χρηματοδοτήσεις, είτε και με ίδια μέσα, τα τελευταία χρόνια εκτελεί αναστηλωτικές εργασίες και εργασίες υποδομής για την ανάδειξη και τον ευπρεπισμό των αρχαιολογικών χώρων, ώστε να καταστούν προσβάσιμοι, αναγνωρίσιμοι και ελκυστικοί στο ευρύ κοινό. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται ορισμένες από τις προσφάτως περαιωθείσες και εν εξελίξει εργασίες, ενώ οι αρχαιολόγοι κ. Αργυρώ Καραμπερίδη, κ. Σοφία Μοσχονησιώτη και ο αρχιτέκτων κ. Κωνσταντίνος Μπολέτης εκθέτουν τις αναστηλωτικές εργασίες στα βυζαντινά-μεταβυζαντινά μνημεία και στα μνημεία των κλιτύων της Ακροπόλεως αντιστοίχως.

Εικ. 2. Ορθοφωτογραφία του Βράχου της Ακρόπολης (κάτοψη)

Εικ. 3. Παλιό Μουσείο Ακροπόλεως: Νέες προτεινόμενες χρήσεις

Παλιό Μουσείο επί του Βράχου της Ακροπόλεως
Από την αποκτηθείσα εμπειρία κατά την ενάσκηση της διαχείρισης του αρχαιολογικού χώρου της Ακροπόλεως – δράση που υπάγεται απολύτως στις αρμοδιότητες της ΕφΑΑθ– καταγράφονται κάποια ζητήματα που για την ευταξία του χώρου (εικ. 2) επιζητούν λύση:

α) Η προστασία από την διάβρωση των μαρμάρινων διασπάρτων μελών (αρχιτεκτονικά, επιγραφές αποτμήματα λιθίνων αγαλμάτων) αλλά και των αποθηκευμένων σε κλειστό χώρο σε ακατάλληλες, όμως, συνθήκες
β) Η διαρκής φθορά του Παλαιού Μουσείου –του πρώτου κτηρίου στην Ελλάδα που ιδρύθηκε ως μουσείο αρχαιοτήτων– κτισμένο σε σχέδια του αρχιτέκτονος Κάλκου.
γ) Η σύμπτυξη των εργοταξιακών οικίσκων της Υπηρεσίας Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως (ΥΣΜΑ),

που αν και αναγκαίοι δημιουργούν δυσαρμονία στο περιβάλλον και περιορίζουν τον χώρο διακίνησης χιλιάδων επισκεπτών.

δ) Η ελλιπής πληροφόρηση του κοινού για την διαχρονική ιστορία της Ακροπόλεως και για τις αρχές που διέπουν την προστασία και τους τρόπους αναστηλώσεων που έχουν κατά καιρούς υιοθετηθεί από το ελληνικό κράτος.

Μετά από αγαστή συνεργασία με την ΥΣΜΑ, η οποία συμερίζεται τον ανωτέρω προβληματισμό, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι για να θεραπευθούν πολλά από τα παραπάνω ζητήματα, δέον όπως χρησιμοποιηθεί ξανά, αλλά με νέες χρήσεις, το Παλαιό Μουσείο της Ακρόπολης (ΠΜΑ). Οι προτάσεις, που προσφάτως εγκρίθηκαν από το Συμβούλιο Μουσείων του Υπουργείου, περιλαμβάνουν:

Διαμόρφωση της ανατολικής πτέρυγας του κτηρίου του Παλαιού Μουσείου (επέκταση Π. Καραντινού) σε χώρο γραφείων και αρχείου της ΥΣΜΑ. Με τον τρόπο αυτό αποδεσμεύεται αρκετός χώρος στον Βράχο, ο οποίος σήμερα καταλαμβάνεται από τους οικίσκους που χρησιμοποιούνται για αντίστοιχες χρήσεις. Το έργο αυτό θα εκτελεστεί από την ΥΣΜΑ.

Απόδοση στο κοινό ως επισκέψιμο χώρου της δυτι-

κής πτέρυγας του Παλαιού Μουσείου (τιμήμα Κάλκου) με την δημιουργία διαδρομής στην οποία προβλέπονται τρεις επάλληλες διατάξεις/λειτουργίες (εικ. 3): α) συστηματικής –πρότυπης– αποθήκευσης, β) πληροφόρησης για την έρευνα, προστασία, και συντήρηση του αρχαιολογικού υλικού σε επαφή με την ζώνη απο-

θήκευσης και γ) πληροφόρησης για την διαχρονική ιστορία του Ιερού Βράχου και την ιστορία των αναστηλώσεων.

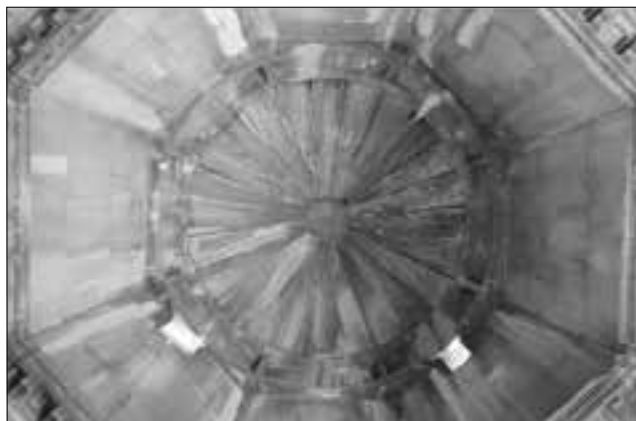
Αναλυτικότερα, η μεν ζώνη αποθήκευσης θα υποστηριχθεί από σημειοσταθμούς πληροφόρησης, κατά μήκος της περιήγησης, ενώ η ζώνη αφήγησης της διαχρονίας της χρήσεως της Ακρόπολης θα περιλαμβάνει σύντομα κείμενα και εποπτικό υλικό (φωτογραφίες, σχεδιαστικές αποκαταστάσεις μακέτες κ.ά.). Παράλληλα θα παρουσιαστεί και η ιστορία των αρχών, που υιοθετήθηκαν κατά την πορεία των έργων αναστηλώσεως από τις αρχές του 20ού αι. μέχρι σήμερα.

Επιπροσθέτως, εγκρίθηκε πρόταση διαμόρφωσης πρότυπου εργαστηρίου συντήρησης κινητών ευρημάτων και σύγχρονο εργαστήριο συντήρησης ανοικτής θέασης στο υπόσκαφο κτήριο δυτικά του

Παλαιού Μουσείου, που και σήμερα χρησιμοποιείται ως εργαστήριο συντήρησης και αποθήκη, όχι όμως με εργονομική διάταξη.

Εικ. 4. Το Ωρολόγιο του Κυρρήστου στη Ρωμαϊκή Αγορά

Εικ. 5. Το Ωρολόγιο του Κυρρήστου: η οροφή εσωτερικά

Κατά μήκος της νότιας πλευράς του εργοταξίου της ΥΣΜΑ σχεδιάζεται η τοποθέτηση πολλών επεξηγηματικών πινακίδων (τύπου panel), περισσότερων από όσων υπάρχουν σήμερα, με πληροφοριακό υλικό σχετικά με τις εργασίες και την πορεία των αναστηλώσεων.

Ωρολόγιο του Κυρρήστου στην Ρωμαϊκή Αγορά

Το Ωρολόγιο του Κυρρήστου (εικ. 4), ο οκταγωνικός μαρμάρινος πύργος γνωστός και ως πύργος των Ανέμων, διότι στο πάνω μέρος κάθε πλευράς εικονίζονται ανάγλυφα οι άνεμοι με τα σύμβολά τους και τα ονόματά τους, κτίσθηκε από τον αστρονόμο Ανδρόνικο από την Κύρρο της Μακεδονίας στο πρώτο μισό του 1ου αιώνα π.Χ. Εξωτερικά υπήρχαν ηλιακά ρολόγια, ενώ εσωτερικά λειτουργούσε υδραυλικό ρολόι.

Οι τελευταίες εργασίες στερέωσης είχαν πραγματοποιηθεί το 1976 από την Εφορεία, υπό την επίβλεψη της Μαρίας Μπρούσκαρη, ενώ εργασίες στεγανοποίησης τμήματος της στέγης είχαν πραγματοποιηθεί και πιο πρόσφατα, το 2003, πάλι από προσωπικό της Εφορείας.

Από τον Νοέμβριο του 2011 εκτελείται από την Εφορεία Αθηνών το έργο «Συντήρηση και ανάδειξη του Ωρολογίου Ανδρονίκου Κυρρήστου, στον αρχαιολογικό χώρο της Ρωμαϊκής Αγοράς Αθηνών», και περιλαμβάνει:

α) εκτεταμένες μετακινήσεις αρχιτεκτονικών μελών και διαμόρφωση των λιθοσωρών στην περιοχή νότια και ανατολικά του Ωρολογίου και του «Αγορανομείου», και καταγραφές των μετακινηθέντων αρχιτεκτονικών μελών, γλυπτών και επιγραφών που εντοπίστηκαν στο εσωτερικό των λιθοσωρών

β) εργασίες συντήρησης τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό του μνημείου και συγκεκριμένα στο δάπεδο, τη στέγη και την οροφή του (μηχανική αφαίρεση των υλικών από προηγούμενες επεμβάσεις και αντικατάστασή τους με νέα συμβατά κονιάματα, εμποτισμοί-ψεκασμοί για την αντιμετώπιση της αποσάθρωσης του μαρμάρου, τελικό καθαρισμό και στε-

Εικ. 6. Αρχαιολογικός χώρος Ολυμπίειον: Άποψη της εισόδου, όπως είναι σήμερα

Εικ. 7. Διαμόρφωση της εισόδου και κατασκευή εγκαταστάσεων εξυπηρέτησης επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο του Ολυμπίειον

ρέωση επιφανειών, καθαρισμό του στρώματος αιθάλης που καλύπτει σε μεγάλη έκταση τις εσωτερικές επιφάνειες) (εικ. 5).

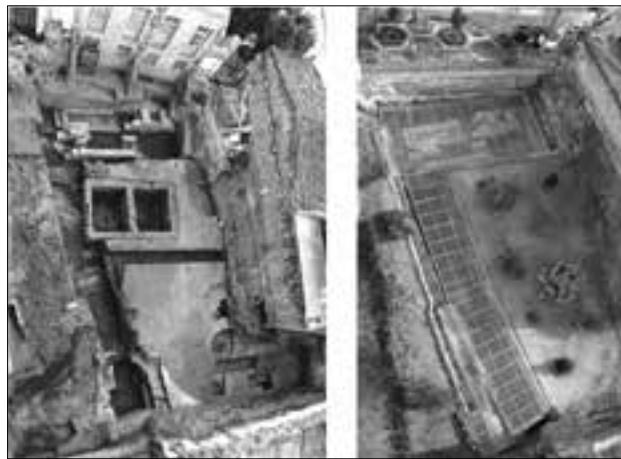
γ) στερέωση και αποκατάσταση των κονιαμάτων και των επιχρισμάτων από την χρήση του μνημείου κατά την τουρκοκρατία, οπότε είχε μετατραπεί σε τεκέ Δερβίσηδων.

δ) εξωτερικές διαδρομές και εσωτερικό διάδρομο, καθώς και

ε) ενημερωτικές πινακίδες και φυλλάδια, για τους επισκέπτες.

Ολυμπίειο

Για την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο του Ολυμπίειου, ο οποίος περιλαμβάνει εκτός από τον κολοσιαίο ναό

Εικ. 8. Το Δημόσιο Σήμα: Γενική άποψη του Χώρου πριν και μετά τις εργασίες ανάδειξης

του Διός, την μικρή κοιλάδα του Ιλισσού με τα πανάρχαια ιερά του Πυθίου και Δελφινίου Απόλλωνος, της Ολυμπίας Γης, και του Κρόνου, μετά από Υπουργική Απόφαση του 2014, εγκρίθηκε η κατασκευή του έργου «Διαμόρφωση της εισόδου και κατασκευή εγκαταστάσεων εξυπηρέτησης επισκεπτών στον αρχαιολογικό χώρο του Ολυμπίου Αθηνών». Το έργο δημοπρατείται από το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠΑ) και αναμένεται να ολοκληρωθεί εντός του 2015. Η νέα διαμόρφωση της εισόδου (εικ. 6) συγκροτείται από νέο εκδοτήριο εισιτηρίων με χώρους που παρέχουν την δυνατότητα αποθηκείσεως των αποσκευών των επισκεπτών, από πωλητήριο βιβλίων και δελταρίων, και από αναψυκτήριο (σε άλλο σημείο εντός του αρχαιολογικού χώρου υπάρχουν επαρκείς χώροι υγιεινής, W.C.) (εικ. 7).

Δημόσιο Σήμα

Οι ανασκαφές της πρώην Γ' ΕΠΚΑ την τελευταία δεκαετία σε περιοχή δυτικά του Κεραμεικού, έφεραν στο φως τάφους κλασικών χρόνων, που ανήκουν στο περίφημο Δημόσιο Σήμα, χώρο όπου οι Αθηναίοι έθαπταν τους νεκρούς των πολέμων. Ένα μεγάλο οικοπέδο στην διασταύρωση των οδών Σαλαμίνος και Λεωνιδίου απαλλοτριώθηκε και διαμορφώθηκε σε επισκέψιμο αρχαιολογικό χώρο (μετά από συνεννόηση με την Εφορεία) (εικ. 8). Το 2012 με την βοήθεια του Δήμου Αθηναίων η Εφορεία προχώρησε σε κατεδά-

φιση των παλαιών απαλλοτριωμένων, όμορων στην ανασκαφή, οικιών (εικ. 9). Ο χώρος διαμορφώθηκε σε μικρό άλσος με σκοπό, όταν εξευρεθούν τα χρήματα, να συνεχιστεί η ανασκαφή του Δημοσίου Σήματος προς ανατολές (εικ. 10). Η επέκταση της ανασκαφής θα φέρει στο φως νέα στοιχεία για το πολύ σπουδαίο αυτό νεκροταφείο με τελική προοπτική την διαμόρφωση ενός μεγαλύτερου αρχαιολογικού χώρου σε μία γειτονιά, που θυμίζει την παλαιά ήρεμη Αθήνα.

Κεραμεικός

Εδώ η Εφορεία σε συνεργασία με το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο εκτελεί αναστηλωτικό έργο και δράσεις προβολής (εκπαιδευτικά προγράμματα). Τον Σεπτέμβριο του 2013 ολοκληρώθηκαν οι αναστηλωτικές εργασίες στα αναλήμματα του Ηριδανού ποταμού,

Εικ. 9. Γενική άποψη του περιβάλλοντος χώρου του Δημοσίου Σήματος πριν την κατεδάφιση των σύγχρονων κτηρίων

Εικ. 10. Γενική άποψη του περιβάλλοντος χώρου του Δημοσίου Σήματος μετά τις κατεδαφίσεις

Εικ. 11. Κεραμεικός: Γενική άποψη του βόρειου αναλήμματος μετά τις εργασίες συντήρησης

Εικ. 12. Κεραμεικός: Εργασίες ανάταξης και ενίσχυσης αναλημμάτων Ηριδανού

όπως αναλύονται σε σχετική μελέτη με θέμα «Ανάταξη – ενίσχυση των αναλημμάτων του Ηριδανού ποταμού και αντιμετώπιση της παθολογίας των μνημείων στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού», η οποία εγκρίθηκε με Υπουργική Απόφαση. Σύμφωνα με την μελέτη υποστυλώθηκαν οι λίθοι που βρίσκονταν σε εκφορά, στο μεν νότιο ανάλημμα του ποταμού με μεταλλικούς κοχλιοφόρους ορθοστάτες, στο δε βόρειο ανάλημμα με σιδηροκατασκευή από κοιλοδοκούς. Επιπλέον, αρμολογήθηκαν και σφραγίσθηκαν τα διάκενα της τοιχοποιίας των αναλημμάτων των Ύστερων Ρωμαϊκών φάσεων και έγιναν συμπληρώσεις των κροκαλοπαγών ογκολίθων με συμβατό τεχνητό λίθο, όπου απαιτείτο. Το βόρειο ανάλημμα συγκρατήθηκε σχεδόν καθ' όλο το μήκος του με τοιχίο από ισχύο σπλισμένο κονίαμα, με επίπαση εξωτερικά στον τόνο του εδάφους και συντηρήθηκε η κλίμακα που βρίσκεται στο δυτικό άκρο του αναλήμματος. Μετά από τις επεμβάσεις αυτές κατέστη επισκέψιμος ο χώρος μεταξύ του Πομπίου και του βορείου αναλήμματος του Ηριδανού με αποτέλεσμα να επεκταθεί ο ωφέλιμος αρχαιολογικός χώρος για το κοινό (εικ. 11, 12).

Ένα ακόμη σημαντικό έργο που βρίσκεται σε εξέλιξη στον αρχαιολογικό χώρο του Κεραμεικού είναι η συντήρηση του μνημείου του Αγάθωνος, η οποία εκτελείται από συντηρητές της ΕφΑΑΘ. Ο θριγκός του μνημείου έχει ήδη αποσπαστεί και μεταφερθεί στο εργαστήριο συντήρησης του μουσείου, ενώ στη θέση

του πρόκειται να τοποθετηθεί εκμαγείο (εικ. 13, 14). Παρά το γεγονός ότι ο Κεραμεικός είναι ένας από τους σπουδαιότερους αρχαιολογικούς χώρους, όχι μόνο της Αθήνας αλλά της Ελλάδος, η επισκεψιμότητά του χαρακτηρίζεται ως χαμηλή. Ωστόσο εκτιμάται ότι υπάρχει η δυναμική να αυξηθεί. Ως αδυναμίες της σημερινής χαμηλής –σε σχέση με το παρεχόμενο προϊόν– επισκεψιμότητας αναγνωρίζονται:

α) η ανεπαρκής προβολή του αρχαιολογικού χώρου και του μουσείου σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο χώρος δεν περιλαμβάνεται στα οργανωμένα τουριστικά προγράμματα, β) η ανεπαρκής δυνατότητα προσεγγίσεως και σταθμεύσεως, αφού η πρόσβαση είναι εφικτή μόνο από την πεζοδρομημένη οδό Ερμού και γ) η έλλειψη σημάσεως κατά μήκος της Αποστόλου Παύλου και της πλατείας Ασωμάτων, βάσει της οποίας θα μπορούσε να διαμορφωθεί πολιτιστική διαδρομή που θα συνέδεε τον Κεραμεικό με τα υπόλοιπα μνημεία της περιοχής. Η Εφορεία, σε συνεργασία με τις κεντρικές Διευθύνσεις του ΥΠΠΟΑ, κινείται προς την άρση των παραπάνω αδυναμιών.

Ενισχυτική για την αύξηση της προσελεύσεως επισκεπτών στον Κεραμεικό υπήρξε η πρόσφατη (2014) έκδοση –στο πλαίσιο της γνωστής σειράς επιστημονικών λευκωμάτων που χρόνια τώρα εκδίδει με περισσή φροντίδα το Ίδρυμα Ι. Σπ. Λάτση– του τόμου *ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ*, (σε κείμενα Ελένης Μπάνου και Λεωνίδα Μπουρνιά) (εικ. 15). Όπως πληροφορούμεθα η δι-

αδικτυακή παρουσία του τόμου ήδη συμβάλλει στην αύξηση της επισκεψιμότητας και στην περαιτέρω προβολή του σημαντικού και γαλήνιου αυτού χώρου.

Αρχαιολογικός χώρος Λυκείου

Το 1996, στη διάρκεια των σωστικών ανασκαφών της Γ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων σε οικόπεδο εμβαδού έντεκα στρεμμάτων, που είχε παραχωρηθεί από το ελληνικό Δημόσιο στο Ίδρυμα Β. και Ε. Γουλανδρή για την ανέγερση Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, ανακαλύφθη η παλαίστρα αρχαίου γυμνασίου που σύντομα ταυτίστηκε με το λεγόμενο Λύκειο.

Σύμφωνα με τις αρχαίες μαρτυρίες το Λύκειο ήταν ένα ειδυλλιακό, κατάφυτο προάστιο στα ανατολικά της Αθήνας, έξω από την Πύλη του Διοχάρους. Η περιοχή φαίνεται ότι είχε πάρει το όνομά της από το Ιερό του Λυκείου Απόλλωνος, που προϋπήρχε του γυμνασίου αλλά δεν έχει ακόμη εντοπιστεί. Η παλαίστρα του Λυκείου, χώρος προπόνησης των αθλητών στην πάλη, την πυγμαχία και το παγκράτιο (συνδυασμός πάλης και πυγμαχίας) έχει αποκαλυφθεί σε έκταση 2,4 στρεμμάτων (50x48μ.). Πρόκειται για ένα μεγάλο κτήριο με διαμήκη άξονα από βορρά προς νότο, το οποίο θεμελιώθηκε στο δεύτερο μισό του 4ου αιώνα π.Χ. και διατηρήθηκε, με επισκευές και προσθήκες, για περίπου επτά αιώνες, ως τις αρχές του 4ου αιώνα μ.Χ., οπότε και εγκαταλείφθηκε οριστικά. Ωστόσο, μετά τα μέσα του 3ου αιώνα μ.Χ., μάλλον δεν λειτουργούσε ως παλαίστρα.

Τον 4ο αιώνα π.Χ. ιδρύθηκαν στα γυμνάσια οι πρώτες φιλοσοφικές σχολές, κατ' ουσίαν τα πρώτα Πανεπιστήμια: στην περιοχή του Λυκείου ίδρυσε, το 335 π.Χ., τη σχολή του ο Αριστοτέλης και δίδαξε για περίπου δώδεκα χρόνια, τα πιο δημιουργικά της ζωής του. Το Έργο Ανάδειξης του Αρχαιολογικού Χώρου του Λυκείου πραγματοποιήθηκε στο διάστημα από το τέλος του 2011 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2013 με χρηματοδότηση από την ΟΠΑΠ ΑΕ (εικ. 16). Συγκεκριμένα έγιναν οι παρακάτω εργασίες σύμφωνα και με τις εγκεκριμένες από τις αρμόδιες Διευθύνσεις μελέτες:

Εικ. 13. Κεραμεικός: Εργασίες συντήρησης στο μνημείο του Αγάθωνος

Εικ. 14. Εργαστήριο συντήρησης στο Μουσείο Κεραμεικού

Εικ. 15. Εικόνα εξωφύλλων αφιερωματικού τόμου στον Κεραμεικό από το Κοινοφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση

πλήρεις και επανειλημμένοι καθαρισμοί και αποψιλώσεις σε ολόκληρη την έκταση του χώρου (εμβαδού 10 περίπου στρέμματα) καθώς και εργασίες συντήρησης για την προστασία των αρχιτεκτονικών καταλοίπων από τις επιβαρυντικές επιδράσεις του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης, εργασίες ανάδειξης της παλαίστρας με στόχο την προστασία και την καλύτερη αναγνωσιμότητα του μνημείου, με σεβασμό στην αρχική υπόσταση και την αυθεντικότητά του: περιορισμένες, αναστρέψιμες, συμπληρώσεις τοιχοποιιών, υποδηλώσεις των τοίχων που δεν έσωζαν την λιθοδομή τους και επιπάσεις. Φύλλα μολύβδου και γεωύφασμα χρησιμοποιήθηκαν προκειμένου το νέο υλικό να διακρίνεται από το αυθεντικό χωρίς να προκύπτουν μορφολογικά προβλήματα.

Τοποθετήθηκαν, σε τρία σχεδόν επίπεδα, χαμηλά στέγαστρα, με μικρή κλίση 1.5%, για την προστασία των ευπαθέστερων τμημάτων της παλαίστρας, δηλαδή του ανατολικού και του δυτικού λουτρού, διαστάσεων 6,50x5,80μ. και 12,80x6,20μ. αντίστοιχα και της δεξαμενής ψυχρού λουτρού στο βόρειο τμήμα της αυλής, διαστάσεων 9,30x5,00μ. Αποτελούνται από αντιαντικλαστικούς υαλοπίνακες, που εδράζονται σε μεταλλικό κάναβο με θεμέλια από οπλισμένο σκυρόδεμα. Στο επίπεδο των διαδρομών των επισκεπτών έγιναν αρχικά εργασίες διαμόρφωσης και αντιστήριξης των πρανών. Η τελική επιφάνεια των τοιχίων καλύφθηκε

με επίπαση (τοιμεντοκονίαμα αναμεμιγμένο με χώμα) ώστε το αισθητικό αποτέλεσμα να προσομοιάζει σε παρείες αρχαιολογικής ανασκαφής. Εν συνεχεία πραγματοποιήθηκαν εργασίες διαμόρφωσης της πορείας των διαδρομών, στην χάραξη των οποίων συνυπάρχουν ευθείες με ήπιες καμπύλες σε μια προσπάθεια να αποδοθεί, κατά το δυνατόν, η ροή της κίνησης και η αίσθηση ενός χαλαρού περιπάτου σε άλσος.

Στην ανατολική πλευρά του αρχαιολογικού χώρου, προς τον περιβάλλοντα χώρο του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου κατασκευάστηκε δίφυλλη συρόμενη μεταλλική θύρα, πλάτους 5.60μ. καθώς και ραμπόσκαλα. Εγκαταστάθηκαν δίκτυα παροχών ηλεκτρικού ρεύματος, ύδρευσης-άρδευσης και πυρόσβεσης. Έγιναν εργασίες αποστράγγισης ομβρίων υδάτων και τοποθετήθηκαν 10 υποβρύχιες αντλίες εντός 5 φρεατίων από οπλισμένο σκυρόδεμα. Τοποθετήθηκαν κάμερες ελέγχου και φωτιστικά σώματα. Ο φωτισμός του ευρύτερου περιβάλλοντος με λευκό θερμό φως είχε ως στόχο να αναδείξει τον αρχαιολογικό χώρο τις νυκτερινές ώρες, συνδέοντάς τον με τον δημόσιο χώρο, και παράλληλα να διευκολύνει τη διεξαγωγή εκδηλώσεων. Ο περιβάλλον χώρος φυτεύτηκε και εγκαταστάθηκε σύστημα αυτόματης άρδευσης. Ελιές, κυπαρίσσια, ροδιές, κουτσουπιές, δάφνες, άκανθοι, θυμάρια, δεντρολίβανα, λεβάντες κ.ά. φυτεύτηκαν σε ελεύθερους συνδυασμούς ή συστάδες με κριτήριο τα ιδιαίτερα χα-

Εικ. 16. Γενική άποψη του αρχαιολογικού χώρου Λυκείου μετά τις εργασίες ανάδειξης

Εικ. 17. Αρχαιολογικός χώρος Λυκείου: Μεταλλικό καθιστικό με επένδυση ξύλου

ρακτηριστικά τους, τα διαφορετικά χρώματα και τις περιόδους ανθοφορίας σε μια προσπάθεια να αποδοθεί η ποικιλία που χαρακτήριζε το παρλιόιο τοπίο στην αρχαιότητα.

Τοποθετήθηκαν έξι πινακίδες ενημέρωσης των επισκεπτών με πληροφορίες για τα αρχαία Γυμνάσια της Αθήνας και το Λύκειο, για τη ζωή και τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη, για το έργο ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου, για την παλαίστρα και για τα λουτρά. Στο ΒΑ τμήμα του χώρου κατασκευάστηκε μεταλλικό καθιστικό με επένδυση ξύλου teak, χωρητικότητας περίπου 150 ατόμων, για διαλέξεις, ξεναγήσεις και άλλες εκδηλώσεις ενώ τοποθετήθηκαν και παγκάκια σε σημεία θέασης (εικ. 17).

Μετά τα παραπάνω από τον Μάρτιο του 2014 λειτουργεί ένας νέος αρχαιολογικός χώρος, κυριολεκτικά στην καρδιά της Αθήνας και ειδικότερα στο σπουδαίο πολιτιστικό συγκρότημα, που οριοθετείται από τις οδούς Βασ. Σοφίας και Βασ. Κωνσταντίνου και περιλαμβάνει, εκτός από τον αναφερθέντα χώρο, το Βυζαντινό - Χριστιανικό Μουσείο, την Λέσχη Αξιωματικών Ενόπλων Δυνάμεων (Σαρόγλειο), το Πολεμικό Μουσείο και το Ωδείο Αθηνών. Ο χώρος σήμερα λειτουργεί από Τρίτη μέχρι Σάββατο 8:00 με 15:00 και από την 1η Μαΐου τ.ε. θα λειτουργεί με διευρυμένο ωράριο μέχρι τις 20:00 το βράδυ.

Ακαδημία Πλάτωνος

Στα δυτικά της πόλης στην περιοχή της Ε(Α)καδημείας υπάρχει σήμερα ένα άλλος σπουδαίος περιφραγμένος και κηρυγμένος ως αρχαιολογικός χώρος. Ίχνη κατοίκησης στην Ακαδημία Πλάτωνος υπάρχουν από την προϊστορική έως την αρχαϊκή εποχή. Τον 6ο αι. π.Χ. ιδρύθηκε εδώ ένα από τα τρία Γυμνάσια της αρχαίας Αθήνας και δημιουργήθηκε ιερό άλσος οριζόμενο από περίβολο. Περί το 388 π.Χ. ο Πλάτων ίδρυσε στο Γυμνάσιο την περίφημη Φιλοσοφική Σχολή του. Τα σημαντικότερα ορατά σήμερα μνημεία της Ακαδημίας Πλάτωνος βρίσκονται σε τρία σημεία:

Η «Ιερά Οικία»

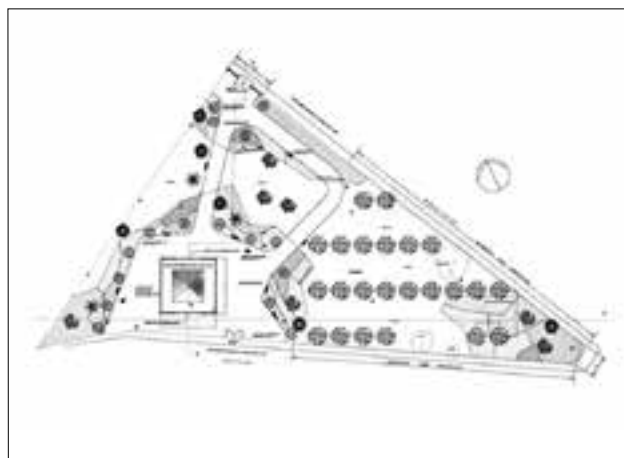
Στο πρώτο σημείο, μέσα στο Άλσος, υπάρχει κάτω

Εικ. 18. Ακαδημία Πλάτωνος: Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου πριν τις εργασίες κατεδάφισης

Εικ. 19. Ακαδημία Πλάτωνος: Αεροφωτογραφία του αρχαιολογικού χώρου μετά τις εργασίες κατεδάφισης

Εικ. 20. Ακαδημία Πλάτωνος: Κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου όπως πρόκειται να διαμορφωθεί

Εικ. 21. Ταξινόμηση λίθων στη συμβολή των οδών Μοναστηρίου και Ευκλείδου

Εικ. 22. Ακαδημία Πλάτωνος: Υφιστάμενη κατάσταση του στεγαστρου προστασίας της «Ιεράς Οικίας»

Εικ. 23. Ακαδημία Πλάτωνος: Πρόταση ανάδειξης «Ιεράς Οικίας»

από προστατευτικό παλαιό στέγαστρο η Γεωμετρικών χρόνων (περ. 700 π.Χ.) «Ιερά Οικία», κτισμένη από άψητες πλίνθους, καθώς και μία δεύτερη οικία πρωτοελλαδικής περιόδου και αψιδωτού σχήματος (περ. 2500 π.Χ.). Σε κοντινή απόσταση είχε αποκαλυφθεί (σήμερα καταχωμένος) ένας μεγάλου μήκους τοίχος με αντηρίδες, ο οποίος έχει ταυτιστεί με το Ιππάρχου τείχιον των αρχαίων πηγών, τον περίβολο δηλαδή του άλσους.

Το Γυμνάσιο

Στο δεύτερο σημείο, μέσα στο άλσος, μεταξύ της κεντρικής εισόδου του (οδός Κρατύλου και Τριπόλεως) και της εκκλησίας του Αγίου Τρύφωνα, αποκαλύφθηκε τμήμα του Γυμνασίου. Διατηρούνται ορατά ορισμένα τμήματα της μεγάλης ορθογώνιας αυλής, της Παλαίστρας του, περιβαλλόμενη από επιμήκεις κλειστούς χώρους. Το οικοδόμημα αυτό χρονολογείται συνήθως τον 1ο π.Χ. αι. - 1ο μ.Χ. αι. Κατά μία άλλη άποψη οι χώροι στο βόρειο τμήμα του είναι η βιβλιοθήκη της Σχολής του Πλάτωνα.

Το Τετράγωνο Περισύλλιο

Στο τρίτο σημείο, επί των οδών Πλάτωνος και Ευκλείδου, απαντά το τμηματικά σωζόμενο «Τετράγωνο Περισύλλιο» (4ος ή 3ος π.Χ. αι.), διαστάσεων 40x40μ. Η αρχιτεκτονική μορφή και η λειτουργία του κτηρίου αυτού δεν είναι σαφής. Μία ερμηνεία είναι ότι αυτή είναι η πραγματική Παλαίστρα του Γυμνασίου.

Τον Σεπτέμβριο του 2011 εντάχθηκε στο Ε.Π. Αττική 2007-2013, η Πράξη «Δημιουργία μουσειακών αποθηκών και ενοποίηση τμημάτων του Αρχαιολογικού Χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος» με δικαιούχο την τότε Γ'ΕΠΚΑ. Η Πράξη περιλαμβάνει δύο υποέργα: α) «Προμήθεια και εγκατάσταση μουσειακής αποθήκης και στεγαστρων προστασίας», το οποίο υλοποιείται από τη ΔΕΕΜΠΚ του ΥΠΠΟΑ και β) «Εργασίες για τη δημιουργία μουσειακών αποθηκών – Ενοποίηση και ανάδειξη τμήματος του Αρχαιολογικού Χώρου της Ακαδημίας Πλάτωνος» που υλοποιείται με αυτεπιστασία από τη ΕφΑΑθ.

Το Έργο περιλαμβάνει τέσσερις κύριους άξονες:

1) την απελευθέρωση 4 στρεμμάτων εντός του Αρχαιολογικού Χώρου με την κατεδάφιση συγκροτήματος παλαιών αρχαιολογικών αποθηκών (εικ. 18).

2) την μεταφορά και βελτίωση των συνθηκών φύλαξης του αρχαιολογικού υλικού που φυλασσόταν στις παλαιές αποθήκες.

3) την τεκμηρίωση του αρχαιολογικού υλικού.

4) την προστασία και ανάδειξη των μνημείων.

Οι παλαιές αποθήκες που ήδη κατεδαφίστηκαν, φιλοξενούσαν σημαντικό μέρος του αρχαιολογικού υλικού από τις ανασκαφές στην περιοχή της Ακαδημίας Πλάτωνος αλλά κυρίως από το σωστικό Έργο της Εφορείας σε ολόκληρη την Αθήνα. Στον χώρο που απελευθερώθηκε μετά την κατεδάφιση προβλέπεται η εγκατάσταση ενός στεγάστρου μορφωτικού χαρακτήρα, τύπου *navilion*, με περαιτέρω φυτεύσεις (εικ. 19, 20).

Το σύνολο των αρχαιοτήτων έχει μεταφερθεί σε υπάρχοντες χώρους φύλαξης στην περιοχή της Ακαδημίας Πλάτωνος. Ειδικότερα τα γλυπτά συγκεντρώθηκαν σε έναν ενιαίο χώρο φύλαξης, ο οποίος εξοπλίστηκε και αναβαθμίστηκε τεχνολογικά για αρτιότερη φύλαξη. Τα ψηφιδωτά μεταφέρθηκαν όλα σε ειδικά διαμορφωμένη αποθήκη. Όλες οι λιθόπλινθοι που είχαν σωρευτεί από διάφορες ανασκαφές της Αθήνας τοποθετήθηκαν στο οικόπεδο Μοναστηρίου και Ευκλείδου (εικ. 21). Επίσης σύντομα θα παραδοθεί η νέα Μουσειακή Αποθήκη επί της οδού Δράκοντος και Ιφιγενείας, όπου θα στεγαστούν αρχαία που προέρχονται από τις σωστικές ανασκαφές της Εφορείας.

Σήμερα το Έργο έχοντας ολοκληρώσει τα παραπάνω, επικεντρώνεται στον τελευταίο και σημαντικότερο άξονα, ο οποίος αποτελεί και τον τελικό στόχο του, δηλαδή μια σειρά επεμβάσεων στην περιοχή των μνημείων της γεωμετρικής «Ιεράς Οικίας» και της «Οικίας Ακαδήμου». Τα μνημεία αυτά σήμερα δεν είναι προσβάσιμα. Το υπάρχον στέγαστρο κατασκευής 1961 (εικ. 22), θα αντικατασταθεί με νέο μικρότερο και θα αναδιαμορφωθεί ολόκληρη η περιοχή με μικρής κλίμακας επεμβάσεις, που σκοπό έχουν να απελευθε-

ρώσουν τα μνημεία κάνοντας τα «εναγνώστα» και προσβάσιμα στον επισκέπτη (εικ. 23).

Σταθμός «Αγία Μαρίνα»

Ο σταθμός «Αγία Μαρίνα» βρίσκεται μεταξύ των αρχαίων δήμων Έρμου (Χαιδάρι) και Λακιάδων (Ελαιώνας). Κατά την διάρκεια κατασκευής του σταθμού ήλθε στο φως ένα υδραυλικό σύστημα της ύστερης αρχαιότητας, αποτελούμενο από δεξαμενές, φρεάτια επίσκεψης και αγωγούς. Με δαπάνες της «Αττικόν Μετρό ΑΕ» ο αγωγός που αποτελείται από διπλή σειρά κεραμίδων σχήματος «U», τοποθετημένες η μία επάνω στην άλλη ανακατασκευάστηκε από συντηρητές της πρώην Γ' ΕΠΚΑ και εκτίθεται στο επίπεδο διακίνησης των επιβατών. Οι εργασίες περατώθηκαν το 2013 (εικ. 24).

Σταθμός «Αιγάλεω»

Στο χώρο του σταθμού του Αιγάλεω η ανασκαφή έφερε στο φως το μεγαλύτερο έως σήμερα τμήμα της αρχαίας Ιεράς Οδού, με αναλημματικούς τοίχους εκατέρωθεν αυτού και ένα παρόδιο νεκροταφείο. Στην επιφάνεια του οδοστρώματος σώζονται ίχνη αρχαίων αμαξοτροχιών. Ο χώρος είναι επισκέψιμος από το 2012 με δαπάνες της «Αττικόν Μετρό ΑΕ» και εποπτεία της πρώην Γ' ΕΠΚΑ (εικ. 25). Η έκθεση στο εσωτερικό του σταθμού παρουσιάζει ευρήματα από ανασκαφές που διεξήχθησαν κατά μήκος της πορείας της Ιεράς Οδού και υλοποιηθεί από το 2011. Στις 17 προθήκες του σταθμού εκτίθενται πρωτότυπα αντικείμενα και αντίγραφα που σχετίζονται με διαφορετικές πτυχές και δραστηριότητες της ζωής στην αρχαιότητα, και πιστοποιούν την ύπαρξη αρχαίων ιερών μνείων των οποίων γίνεται από τον Πausanias.

Σταθμός «Ελαιώνας»

Η ανασκαφή στο χώρο του σταθμού του «Ελαιώνα», όπου εκτεινόταν ο αρχαίος δήμος των Λακιάδων, απεκάλυψε τρία εντυπωσιακά βάθρα λίθινης γέφυρας του ποταμού Κηφισού, μαζί με τμήματα ενός από τα τόξα της. Μαρτυρίες για τη χρήση της γέφυρας σώζονται στα αρχαία κείμενα (Αριστοφάνη, Βάτραχοι, στίχ.

Εικ. 24. Τμήμα υδραυλικού συστήματος ύστερης αρχαιότητας στον σταθμό Αγία Μαρίνα του Αττικού Μετρό

Εικ. 25. Τμήμα της Ιεράς Οδού στον σταθμό Αιγάλεω του Αττικού Μετρό

315). Τα βάθρα αποσυναρμολογήθηκαν και ανακατασκευάστηκαν μερικά μέτρα νοτιότερα από την αρχική τους θέση. Ο χώρος με δαπάνες της «Αττικόν Μετρό Α.Ε.» αναπλάστηκε και τελικώς απεδόθη στο κοινό το 2012 (εικ. 26).

Άλλοι δήμοι

Δεκαεννέα δήμοι περιήλθαν στην αρμοδιότητα της νεοοργανωθείσας ΕφΑΑθ από την δικαιοδοσία της πρώην Β' ΕΠΚΑ στους οποίους έχουν εντοπισθεί ποικίλες αρχαιοτήτες.

Μαρούσι

Από τις σωστικές ανασκαφές σε ιδιωτικά οικόπεδα με αφορμή την ανέγερση νέων οικοδομών, πραγματοποιούνται διατηρήσεις αρχαιοτήτων ως ορατών και ενίοτε επισκέψιμων είτε στα υπόγεια είτε στους περιβάλλοντες χώρους των νεόδμητων οικοδομών. Χαρακτηριστικό πρόσφατο παράδειγμα συνύπαρξης καταλοίπων της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς με την σύγχρονη αρχιτεκτονική είναι και οι αρχαιοτήτες που αποκαλύφθηκαν σε βάθος σε ιδιωτικό οικόπεδο στο Μαρούσι (Hondos Center) μέρος των οποίων αποσπάστηκε και επανατοποθετήθηκε κάτω από στέγαστρο στον ακάλυπτο χώρο του οικοπέδου (κατάλοιπα προϊστορικής καλύβας της ΠΕΙΙ περιόδου, 2 μεγάλοι αγωγοί (4ος π.Χ. αι.) και σιρός μεταβυζαντινών χρόνων) (εικ. 27).

ΟΑΚΑ

Ένα από τα σημαντικότερα αρχαία μνημεία της βόρεια Αθήνας είναι το λεγόμενο Αδριάνειο Υδραγωγείο, το οποίο διατρέχει αρκετούς βόρειους δήμους. Πραγματοποιείται προσπάθεια ανάδειξης (π.χ. φωτισμός και ανάπλαση) του Αδριάνειου Υδραγωγείου και συγκεκριμένα των φρεάτων, από τους Δήμους από τους οποίους διέρχεται, όπως είναι το Χαλάνδρι, η Μεταμόρφωση, το Μαρούσι. Το Υδραγωγείο άρχισε να κατασκευάζεται με μέριμνα του αυτοκράτορος Αδριανού το 125 μ.Χ. και ολοκληρώθηκε το 140 επί Αντωνίνου Πίου. Πρόκειται για σπουδαίο τεχνικό έργο της εποχής του και παρέμεινε σε χρήση μέχρι τις αρχές του 20ού αι. τροφοδοτώντας την Αθήνα με πόσιμο ύδωρ από τις πηγές της Πάρνηθος και του ποταμού Κηφισού.

Μέσα στο Ολυμπιακό Αθλητικό Κέντρο Αθηνών (ΟΑΚΑ) εντοπίστηκαν κατά την κατασκευή των ολυμπιακών έργων αρκετές αρχαιοτήτες (εικ. 28) μεταξύ των οποίων και δύο δεξαμενές ρωμαϊκών χρόνων, εννέα φρεάτια του Αδριάνειου Υδραγωγείου (2ος μ.Χ.) εκ των οποίων τέσσερα (αρ. 128, 129, 130, 134) ορατά, τμήμα αρχαίου δρόμου πλησίον μιας εκ των δύο δεξαμενών ρωμαϊκών χρόνων, πήλινος ρωμαϊκός αγωγός κυκλικής διατομής, τμήμα πήλινου ρωμαϊκού αγωγού, λίθινος τάφος κλασικών χρόνων, κάτω τμήμα κτιστού σιρού (βυζαντινών χρόνων). Γίνεται προσπάθεια ανα-

Εικ. 26. Κατάλοιπα της αρχαίας γέφυρας του Κηφισού, όπως εκτίθενται στον σταθμό Ελαιώνας του Αττικού Μετρό

δείξεως του αρχαιολογικού χώρου σε συνεργασία με την Αθλητική Ομοσπονδία.

Αιγούσθυνα

Δύο έργα ενταγμένα στο ΕΣΠΑ, τα οποία εκτελούντο από την πρώην Γ' ΕΠΚΑ, παρέμειναν με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού (2014) στην αρμοδιότητα της νέας ΕφΑΑθ μέχρι περατώσεώς τους. Πρόκειται για την αναστήλωση και στερέωση δύο πύργων του υστεροκλασικού φρουρίου των Αιγούσθων (4ος αι π.Χ.) στην άκρη δυτική Αττική (εικ. 29). Το έργο με τίτλο «Σωστικές Επεμβάσεις Στερέωσης ΝΑ πύργου αρχαίου φρουρίου Αιγούσθων» εντάχθηκε το 2010

Εικ. 27. Αρχαιότητες που αποκαλύφθηκαν σε βάθος σε ιδιωτικό οικόπεδο στο Μαρούσι (Hondos Center)

στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αττική 2007-2013» και εκτελείται με αυτεπιστασία από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών. Οι πρόδρομες εργασίες ξεκίνησαν το 2011 και έχει ημερομηνία λήξης 31-10-2015.

Παραδοτέο αντικείμενο του έργου είναι η αναστήλωση και πλήρης αποκατάσταση του ΝΑ πύργου του αρχαίου φρουρίου των Αιγούσθων στην αρχική μορφή κατασκευής του, που χρονολογείται τον 4ο αι. π.Χ. Ο πύργος είναι τετράγωνος, πλευράς 9x9μ. και τριώροφος, ύψους 18μ., με δίριχτη στέγη. Είναι δομημένος με εναλλασσόμενους διάτονους και δρομικούς μεγάλους ορθογώνιους λίθους, ενώ διαθέτει και εσωτερική παρειά έως τον 2ο όροφο, η οποία συμπλέκεται με την εξωτερική μέσω των διάτονων λίθων. Κατά την διάρκεια του ισχυρού σεισμού του 1981 υπέστη μεγάλη καταστροφή, την οποία τώρα η Εφορεία με το παρόν έργο σκοπεύει να αναστρέψει (εικ. 30).

Μετά την οργάνωση του εργοταξίου, την κατασκευή ισχυρού κριώματος περιμετρικά του πύργου και την εγκατάσταση μεγάλου οικοδομικού γερανού, ανασύρθηκαν από το εσωτερικό του πύργου οι λίθοι που είχαν καταπέσει από το σεισμό του 1981 (συνολικά 146 μεγάλες λιθόπλινθοι). Ακολούθως, καθαρίστηκε το εσωτερικό του πύργου, κατασκευάστηκε ισχυρό κριώμα εσωτερικά, το οποίο συνδέθηκε με το εξωτερικό σε

Εικ. 28. Ανάδειξη και καθαρισμός των αρχαιοτήτων εντός του ΟΑΚΑ

Εικ. 29. Γενική άποψη του αρχαίου φρουρίου των Αιγούσθων

Εικ. 30. Ο ΝΑ πύργος του αρχαίου φρουρίου των Αιγούσθων πριν τον σεισμό του 1981 και πριν την έναρξη των εργασιών

Εικ. 31. Αποσυναρμολόγηση περίπου 500 λιθοπλινθών από τον ΝΑ πύργο του αρχαίου φρουρίου των Αιγούσθων

ένα άκαμπτο σύνολο, από το οποίο αντιστηρίζεται ο πύργος. Εν συνεχεία, ξεκίνησε η αποσυναρμολόγηση των λιθοπλινθών του πύργου προκειμένου να αρθούν οι σοβαρές βλάβες και παραμορφώσεις του μνημείου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις εγκεκριμένες από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο μελέτες, αποσυναρμολογήθηκαν από τον πύργο περίπου 500 λιθόπλινθοι (εικ. 31).

Στην παρούσα φάση, η αποσυναρμολόγηση έχει ολοκληρωθεί και ο πύργος διατηρείται στις κατώτερες 10 έως 18 στρώσεις του. Παράλληλα, βρίσκονται σε εξέλιξη οι εργασίες δομικής αποκατάστασης (συγκολλήσεις θραυσμένων λίθων με χρήση ράβδων τιτανίου) και συντήρησης (πλήρωση ρωγμών, συγκολλήσεις ετοιμόρροπων θραυσμάτων, σφράγιση ακμών) σε όλες τις λιθοπλινθούς του πύργου που ανασύρθηκαν ή αποσυναρμολογήθηκαν. Συνολικά κατά το 2014 συγκολλήθηκαν και συντηρήθηκαν 119 λιθόπλινθοι. Συνολικά, θα διαμορφωθούν 564 νέες λιθόπλινθοι (128 μεγάλες λιθόπλινθοι της εξωτερικής παρειάς και 436 μικρότερες της εσωτερικής παρειάς). Οι λιθόπλινθοι που θα τοποθετηθούν συνολικά στον πύργο ανέρχονται σε 1164 (600 αρχαίες και 564 νέες λιθόπλινθοι). Οι εργασίες θα ολοκληρωθούν με την κατασκευή και τοποθέτηση ξύλινων μεσοπατωμάτων, κλιμάκων και στέγης για την πλήρη αποκατάσταση του μνημείου στην αρχική του μορφή. Τέλος, θα εκδοθεί ενημερωτικό υλικό, θα τοποθετηθούν ενημερωτικές πινακίδες, θα επιλεγεί και θα διαμορφωθεί σημείο επαρκούς θέασης και ενημέρωσης για τα ΑμεΑ.

Το δεύτερο έργο που πραγματοποιείται στο φρούριο των Αιγούσθων εντάχθηκε το 2013 στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αττική 2007-2013» και αφορά σε «Σωστικές Εργασίες Στερέωσης και Αποκατάστασης ΒΑ πύργου αρχαίου φρουρίου Αιγούσθων». Εκτελείται από δύο Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, το Υποέργο 1: «Αρχαιολογικές εργασίες και Τεκμηρίωση εργασιών στερέωσης και αποκατάστασης ΒΑ πύργου Αιγούσθων» από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών, ενώ το Υποέργο 2 από τη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων

ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ: ΜΙΑ ΝΕΑ ΑΡΧΗ

Μνημείων που είναι και ο τελικός δικαιούχος του Έργου (εικ. 32).

Οι βασικές εργασίες που έχουν εκτελεστεί έως σήμερα περιλαμβάνουν: α) Εγκαταστάσεις για τον εξοπλισμό του εργοταξίου, β) περιουλλογή, τακτοποίηση, αναγνώριση και καταγραφή των λιθοπλίνθων που βρίσκονταν εντός και εκτός του πύργου, καθώς και στον ευρύτερο χώρο, γ) κατασκευή και τοποθέτηση ισχυρού ικριώματος περιμετρικά του πύργου και στο εσωτερικό του, δ) διενέργεια μικρής κλίμακας ανασκαφής στην περιοχή όπου θα εγκατασταθεί ο οικοδομικός γερανός και ε) αεροφωτογράφιση της ευρύτερης περιοχής του πύργου με χρήση εξακόπτερου για τις ανάγκες της τοπογράφησης (εικ. 33). Το Έργο έχει ως παραδοτέο αντικείμενο τη στερέωση και αποκατάσταση του ΒΑ πύργου στη μορφή που σωζόταν πριν από το σεισμό του 1981.

Εν κατακλείδι:

Το έργο που επωμίζονται εν έτει 2015 οι Εφορείες Αρχαιοτήτων του ΥΠΠΟΑ είναι αυτό που ήταν πάντοτε από συστάσεως του ελληνικού κράτους: η αποκάλυψη, η προστασία, η μελέτη και δημοσίευση των ελληνικών αρχαιοτήτων. Σίγουρα τα τελευταία χρόνια έχουν αποδουθεί σε εντατική προσπάθεια αναστηλώσεως αλλά και προβολής των σπουδαίων αρχαιολο-

γικών χώρων και μνημείων, δηλαδή όλου του πολιτιστικού πλούτου της πατρίδος μας. Αυτό για την νέα Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών είναι κομβικής σημασίας τόσο για την υπόσταση των ίδιων των μνημείων όσο και για τον παιδευτικό χαρακτήρα, που πρέπει να παίζουν ως ορατά τεκμήρια της ιστορίας. Η σχέση που αναπτύσσεται αφενός μεταξύ των αρχαιολογικών χώρων, των μεμονωμένων μνημείων και των αρχαιολογικών μουσείων και αφετέρου με το κοινό που τα επισκέπτεται είναι αμφίδρομη, είναι η σχέση πομπού και δέκτη. Ένας από τους στόχους της νέας Εφορείας Αθηνών είναι να ενδυναμώσει την σχέση αυτή. Αναμφίβολα για να επιτύχει τον στόχο αυτό χρειάζεται και την συμπαράσταση όλης της ελληνικής κοινωνίας.

** Θέλω να ευχαριστήσω θερμά το Δ.Σ. της ΕΦΑ για την ευκαιρία που μου έδωσε να παρουσιάσω το έργο της νέας Εφορείας Αρχαιοτήτων Αθηνών κατά την εκδήλωση της κοπής της πίτας των Φίλων στις 16 Ιανουαρίου 2015. Ευχαριστώ επίσης όλο το επιστημονικό προσωπικό της ΕφΑΑθ που συμμετείχε ουσιαστικά στην διαμόρφωση του παρόντος άρθρου που είναι απότοκο της ανωτέρω ομιλίας με την παροχή πληροφοριών και φωτογραφιών. Ιδιαίτερος εκφράζονται ευχαριστίες στην κ. Μαρία-Λουίζα Παϊπέτη, αρχαιολόγο, και τον κ. Ανδρέα Κοντονή, ζωγράφο, για την καθοριστική βοήθειά τους στην συγκρότηση όλων των παραπάνω στοιχείων.*

Εικ. 32. Ο ΒΑ πύργος του αρχαίου φρουρίου των Αιγισθέων πριν την έναρξη των εργασιών

Εικ. 33. Αεροφωτογραφία του αρχαίου φρουρίου των Αιγισθέων κατά την διάρκεια των εργασιών